De bruine eikenpage bespied

Tekst en foto's:
Yvonne Roep
oud-stagiaire bij
De Vlinderstichting

Van de familie van de kleine pages zijn de meeste soorten genoemd naar hun waardplant. Zo ook de eikenpages. In tegenstelling tot de gewone eikenpage, legt de bruine eikenpage haar eitjes op kleine eikjes. Toch is het nog niet duidelijk waarom de eikjes klein moeten zijn. En dat willen we graag weten zodat het beheer beter kan worden afgestemd om deze zeldzame soort te beschermen. Ik voerde in opdracht van De Vlinderstichting een kort veldonderzoek uit naar eitjes, rupsen en vlinders om meer over de bruine eikenpage te weten te komen.

Waarom kwijnende eikjes?

De bruine eikenpage legt haar eitjes op kleine, kwijnende eikjes. Michiel Wallis de Vries vermoedt op grond van onderzoek in 2008, dat dit komt omdat ten eerste eikjes die laag groeien in een warm microklimaat staan en ten tweede omdat kleine, meestal kwijnende eikjes pas later in het seizoen blad ontwikkelen dan hun grotere soortgenoten. Dit betekent weer, dat de knoppen en blaadjes – het voedsel voor de rupsen – later beschikbaar zijn, zodat de rupsjes zich later en dus bij hogere temperaturen kunnen ontwikkelen. De bruine eikenpage zit in Nederland tenslotte aan de noordelijke grens van haar verspreiding. Ook de hoeveelheid tannine, een afweerstof, in het blad is bij kleine kwijnende eikjes waarschijnlijk lager dan bij gezonde, forse exemplaren.

Bruine eikenpage.

Omdat de bruine eikenpage niet zo opvalt en ook de rupsen verborgen leven, is er niet veel bekend over de leefwijze van de soort. De factoren die een rol spelen bij de keuze van ei-afzetplek zijn dan ook niet helemaal duidelijk. Tijdstippen van uitkomen van de eitjes en het gedrag van de rupsen kunnen hier meer inzicht in geven.

In de nazomer van 2009 waren al eitjes gezocht, gevonden en gemarkeerd door stagiaires en veldmedewerkers van De Vlinderstichting. De eitjes waren gevonden in duingebieden rond Bergen aan Zee. Dit was een mooi aanknopingspunt om de eitjes, rupsen en vlinders verder te volgen.

Van de 47 gemarkeerde eikjes koos ik er 15. Op deze eikjes zaten in totaal 27 eitjes. Ik volgde de eikjes, de eitjes en later enkele rupsen. Bij elk bezoek aan de eikjes is bijgehouden of de eitjes al uit waren gekomen, dan wel gepredeerd, wanneer het blad uitliep en of er mieren op de eik zaten. Mieren vergezellen de bruine

eikenpage namelijk vaak, omdat deze een zoete stof afscheidt, die de mieren opnemen. De mieren beschermen in ruil daarvoor de rups.
In de vliegtijd ging ik op zoek naar de vlinders om meer te leren over de keuze van ei-afzetplekken door de vrouwtjes.

Ei-sterfte

Muriël Pronk, stagiaire bij de Vlinderstichting deed onderzoek naar de sterfte van de eitjes tussen begin september en half december 2009. Van totaal 148 eitjes (zie december 2009 in het staafdiagram) overleefde 80% tot het begin van de winter. De sterfte wordt vooral door parasieten en predatie door insecten veroorzaakt. Eind april heb ik 47 van deze eikjes afgezocht, waar 72 eitjes op zouden moeten zitten. De sterfte was uiteraard toegenomen, maar de overleving bedroeg nog steeds 68% (zie staafdiagram). Enkele eitjes waren zelfs al uitgekomen. Deze zijn gerekend onder gezonde eitjes.

Rupsen

Van de 27 eitjes op de 15 gevolgde eikjes, zijn er 10 niet meer teruggevonden en zijn 17 eitjes uitgekomen. Daarvan zijn slechts 4 rupsen teruggevonden. De meeste eitjes zijn uitgekomen tussen 29 april en 6 mei. De meeste blaadjes zijn uitgelopen tussen 20 en 27 mei. Het blad liep gemiddeld ongeveer 18 dagen uit nadat het eitje was uitgekomen. De rupsen ontwikkelen zich dan eerst in de nog gesloten bladknop. Op 6 mei werd in de beschutte duinpan één rups gevonden die van een knop at en af en toe stilzat. De rups was zo klein, dat het slechts een zwarte, langwerpige stip op de knop was. Op 27 mei werd een grotere rups gevonden van tussen 5 en 20 dagen oud, op een twijg (zie foto 1). Op die dag werden nog twee rupsen gevonden. Deze waren respectievelijk 33 tot 40 dagen oud en 19 tot 33 dagen oud en een stuk groener (zie resp. foto 2 en foto 3). De eerder gevonden rups, inmiddels 18 tot 33 dagen oud, werd ook weer gezien en was gegroeid en nu behoorlijk groen (zie foto 4). De rupsen werden allemaal vergezeld door mieren, hoewel die niet op alle foto's te zien zijn.

Figuur 1: Overleving van eitjes van de bruine eikenpage tussen september 2009 en 29 april 2010.

Rups, gezien op 27 mei (foto 1, bovenste foto) en op 8 juni (foto 4, onderste foto).

Drinken, baltsen, paren

De vliegtijd van de bruine eikenpage loopt van 26 juni tot 5 augustus met een piek in de hele maand juli. Op 8 en 14 juli (dit waren hete, zonnige dagen) zocht ik de vlinders. Eerst had ik de rupsen nog gezocht, maar die waren verdwenen; 'gevlogen' naar ik hoopte. Ik ging op zoek naar vrouwtjes die eitjes wilden leggen. Het lastige hieraan is dat het verschil tussen man en vrouw moeilijk te zien is en dat je pas weet of voorafgaand gedrag belangrijk was als je het vrouwtje daadwerkelijk eitjes ziet afzetten; bovendien vliegen de vlinders razendsnel en verdwijnen ze plots aan de andere kant van een eik. Menige vlinder heb ik achtervolgd, maar ei-afzet heb ik helaas niet gezien.
Wel heb ik overigens veel vlinders zien drinken. In de duinen voornamelijk op liguster. Vaak zag ik wel zes vlinders op één plant. Ze zijn al gauw een uur zoet bij één plant. Opvallend was, dat ik juist ook veel vlinders langs de weg vond. In de berm langs de Zeeweg tussen Bergen en Bergen aan Zee bloeit op de boomloze stukken veel duizendblad. Hierop vond ik vlinders die zeer lang zaten te drinken. Heftig heen-en-weer zwiepen van de plant vanwege een vlak voorbijrazende vrachtwagen deed de vlinder niets en bracht hem zelfs niet uit balans! Langs de Elzenlaan bij de rotonde ten oosten van Bergen aan Zee groeide veel hoog opgeschoten witte honingklaver. Hier heb ik in een half uur rond de twintig vlinders gezien. In of nabij de beschutte duinpannen met de eikjes nabij Bergen, zag ik geen bruine eikenpages. Maar de Zeeweg, waar ik wel vlinders vond, is slechts ca. 400 meter ver vliegen.
Wat betreft balts en paring is in de literatuur (Bos *et al*,

Rups, gezien op 8 juni. Foto 2 (boven) rusp 33 tot 40 dagen oud, foto 3 (onder) rups 18 tot 33 dagen oud.

2006) te lezen dat een stel is waargenomen dat snel in een spiraal om elkaar heen naar boven vloog langs een grote eik en in de kruin verdween. Dit wetende, zag ik dingen die mij opvielen. Ik zag een vlinder (waarschijnlijk een mannetje) vlak voor een drinkende vlinder (vermoedelijk een vrouwtje) druk heen en weer fladderen. De drinkende vlinder negeerde het en het mannetje gaf het na een halve tot een hele minuut op. Waarschijnlijk had dit vrouwtje al gepaard en kwam het dus niet tot de balts.
Verder zag ik twee maal een verschijnsel dat ook bekend is van andere vlindersoorten, zoals dikkopjes. Als een mannetje en vrouwtje naast elkaar op één bloem aan het drinken waren, probeerde het mannetje herhaaldelijk toenadering te zoeken door zijn achterlijf te krommen naar dat van het vrouwtje. Het vrouwtje wees hem af met vleugelgeklapper, ging meestal verzitten en als het haar te veel werd, vloog ze op en koos een andere bloem.

Beheer

De eitjes van de bruine eikenpage zijn in de duinen alleen op kleine, kwijnende eikjes op enigszins beschutte plaatsen gevonden. Behalve de eikjes is ook een voldoende aanbod van nectarplanten, zoals ligustER, van belang (Bos *et al*, 2006). Ook nectarplanten in tuinen en langs wegen kunnen worden benut, maar deze moeten niet te ver van de ei-afzetplekken verwijderd zijn.
Om het duin open te houden en zo kwijnende eikjes licht en ruimte te geven en het warme microklimaat te waarborgen, is begrazing effectief. In de winter van 2010 werd geconstateerd dat een deel van de eikjes, met eitjes en al, door pony's werd opgegeten. Periodieke begrazing lijkt daarom een betere optie.
In het onderzochte gebied, dat deel uitmaakt van de grootste populatie bruine eikenpages in Nederland, komen grote delen kwetsbare vegetatie voor. Beheerder PWN heeft in dit gebied in de zomer en het najaar van 2010 een proef gedaan met een schaapskudde met herder, om het duin open te houden en de kwetsbare vegetatie te ontzien. PWN is dus eigenlijk al begonnen met het aanbevolen beheer en wil hier in 2011 graag mee doorgaan.

Toekomst voor de bruine eikenpage

Er is nog veel over de bruine eikenpage te leren. Woont u in de buurt van Bergen of Bergen aan Zee of brengt u uw zomer hier door, kijk dan eens naar bloemen waar rondom geen beweging te zien is. Let op. Wacht even. Kijk uit naar een donkere vlag op de bloem. Is het misschien een bruine eikenpage? Dan hebt u geluk en kunt u rekenen op een foto die niet veel natuurliefhebbers bezitten. Als u hem eenmaal gevonden hebt, laat hij zich prima fotograferen. En vergeet niet door te geven dat u hem gezien hebt.
Nog steeds is niet ontdekt hoe het vrouwtje de ei-afzetplekken uitkiest. Om de vrouwtjes te kunnen observeren, is het belangrijk om ook in de tweede helft van juli en begin augustus de vlinders te zoeken. Een mooi onderzoek voor een stageopdracht: wat is er nou mooier dan dat je alleen op pad hoeft als het warm en zonnig is? En raak je oververhit, dan neem je na afloop of tussendoor nog gauw een duik in zee.

Met speciale dank aan Muriël Pronk.

Literatuur:

Wallis de Vries, M.F. (2008). Aandacht voor de bruine eikenpage in Kennemerland. Rapport VS 2008.006, De Vlinderstichting, Wageningen.
F. Bos, M. Bosveld, D. Groenendijk, C. van Swaay en I. Wynhoff (2006). De dagvlinders van Nederland (Nederlandse fauna deel 7).
Groenendijk, D. (2002). Opmerkelijk. Vlinders 17 (1), 32.